

● Mendelova
● univerzita
● v Brně
●

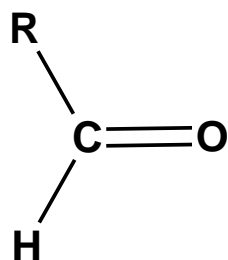
● MENDELU
● Agronomická
● fakulta
●

Karboonylové sloučeniny

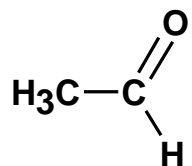
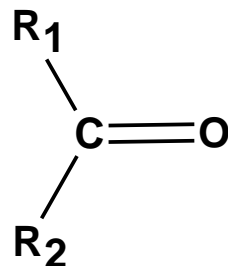
Aldehydy a ketony

Karboxylová skupina aldehydů je vázána na konci řetězce, u ketonů uprostřed řetězce. Obecné vzorce jsou (R, R₁, R₂ může být alkyl, alkenyl, fenylyl, příp. i substituované):

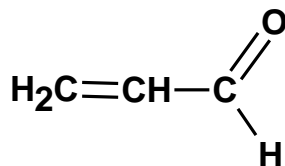
aldehyd

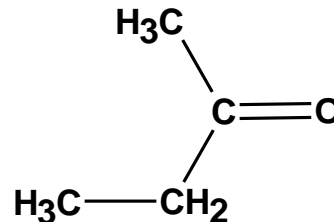
keton

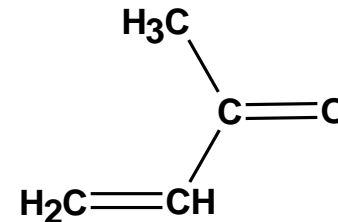
acetaldehyd

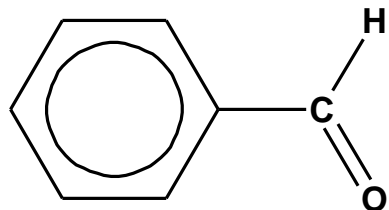
propenal (akrolein)

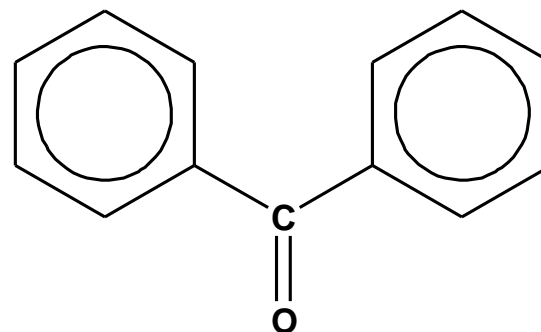
butan-2-on

but-3-en-2-on

benzaldehyd

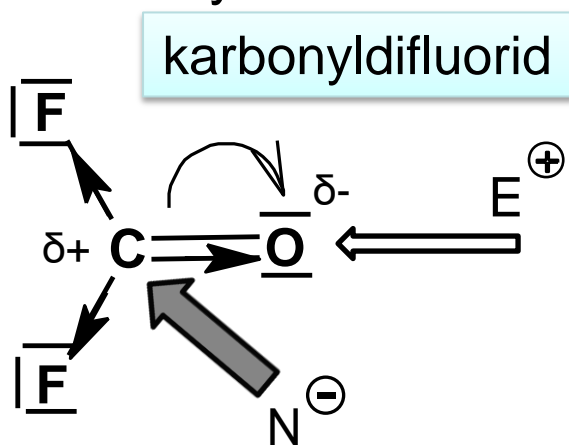

benzofenon

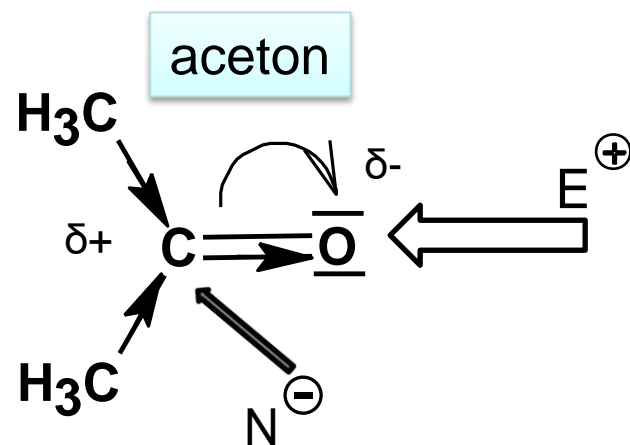
Karboonylové sloučeniny

Povaha karboonylové skupiny a její ovlivnění povahou X, Y

Karboonylová skupina výrazně ovlivňuje chování sloučenin, které ji obsahují. **Karboonylový kyslík působí na karboonylový uhlík - I a -M efektem.** Důsledkem je elektronové zředění na karboonylovém uhlíku a elektronové zhuštění na karboonylovém kyslíku. Uvažme dvě možné mezní struktury:

Největší šance pro nukleofilní atak,
nejmenší pro elektrofilní atak

Největší šance pro elektrofilní atak,
nejmenší pro nukleofilní atak

Aldehydy a ketony

Povaha karbonylové skupiny v aldehydech

Typická reakce – **nukleofilní adice (A_N)** – zahajována elektrofilním atakem karbonylového kyslíku.

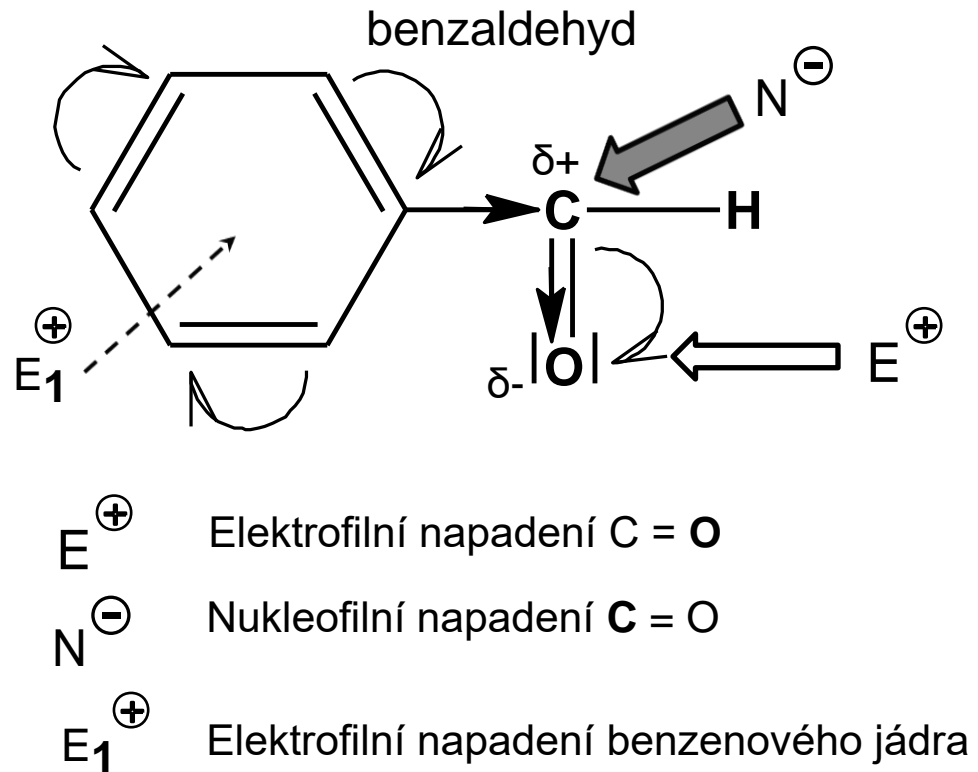
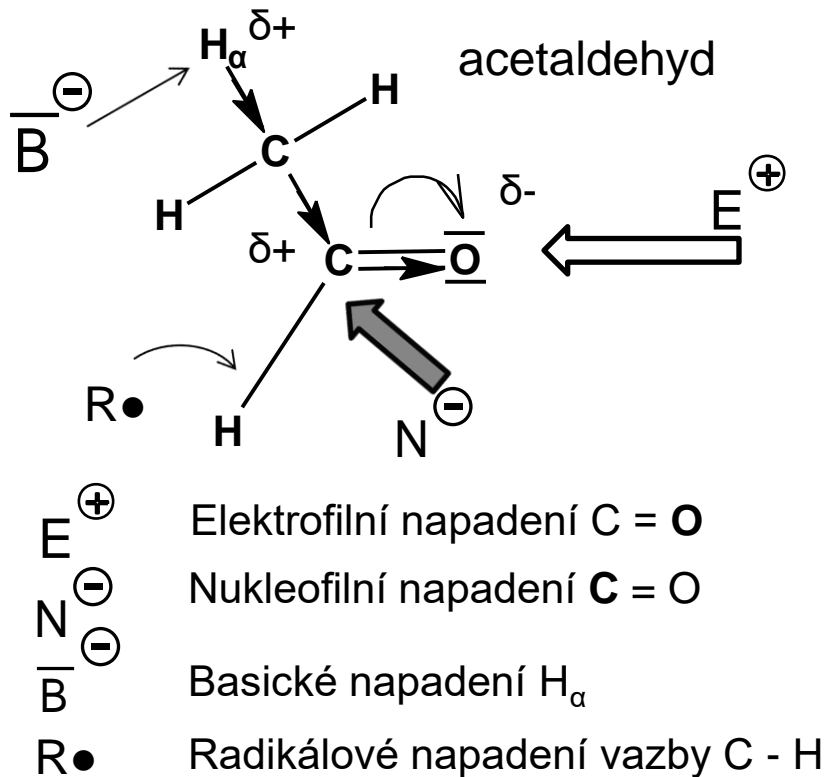
V aldehydech je vodík karbonylové skupiny vázaný dlouhou vazbou (111,8 pm), vazba je málo polární, **vodík nemůže být odštěpen jako proton**, **aldehydy nejsou kyselinou na karbonylové skupině** (tomu napomáhá i velmi malá stabilita možného aniontu).

Odštěpitelný jako H^+ je ovšem H_α , sloučeniny s vodíkem v poloze α ke karbonylové skupině jsou tedy **C-kyseliny**.

Karbonylová skupina na aromatickém jádře zajišťuje pro vstup substituentu preferování polohy 3- poloha (resp. *m*- poloha).

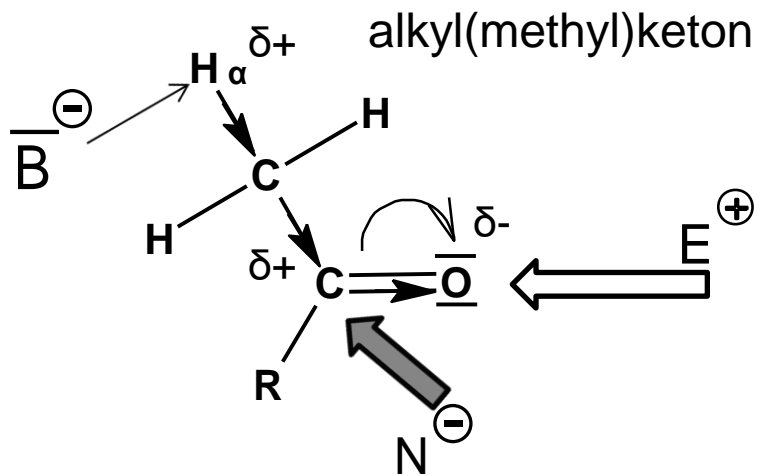
Aldehydy a ketony

Elektronové posuny a možná reakční centra v aldehydech

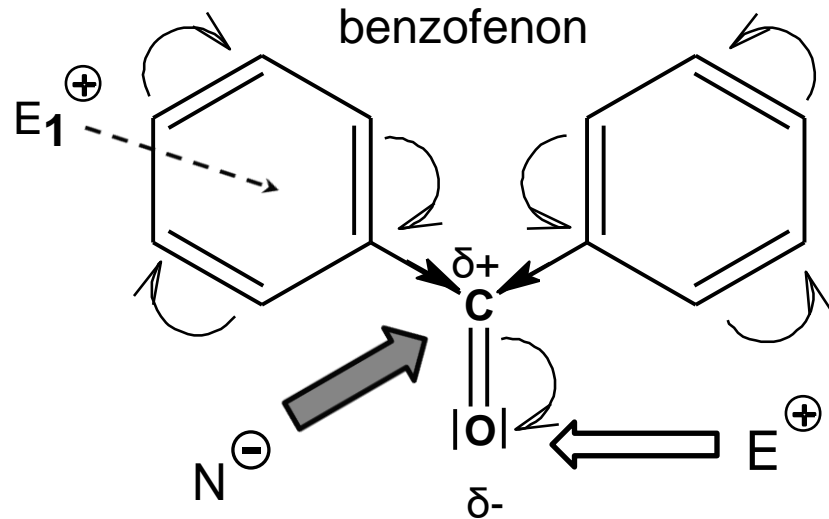

Aldehydy a ketony

Elektronové posuny a možná reakční centra v ketonech

- E^+ Elektrofilní napadení $\text{C}=\text{O}$
- N^- Nukleofilní napadení $\text{C}=\text{O}$
- B^- Basické napadení H_α

- E^+ Elektrofilní napadení $\text{C}=\text{O}$
- N^- Nukleofilní napadení $\text{C}=\text{O}$
- E_1^+ Elektrofilní napadení benzenového jádra

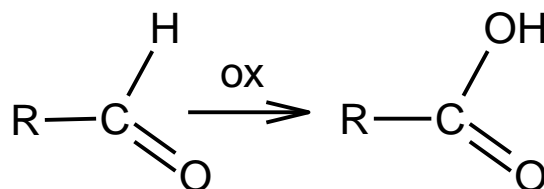
Aldehydy a ketony - reaktivita

Redoxní reakce

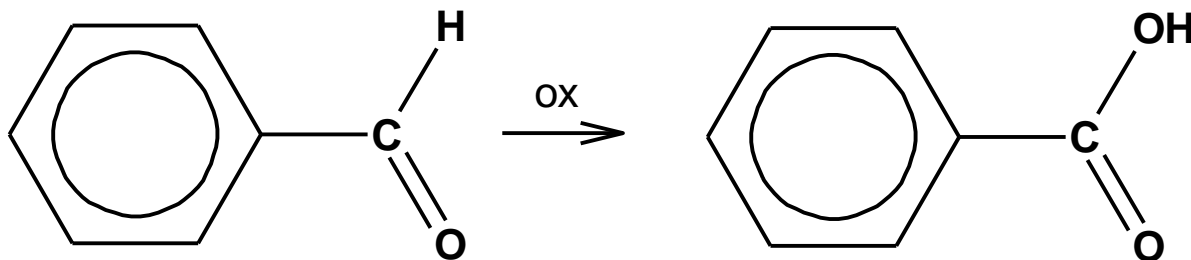
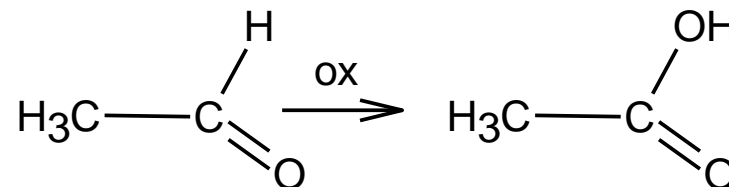
oxidace aldehydů:

Produkty jsou odpovídající karboxylové kyseliny.

obecně

acetaldehyd → octová kyselina

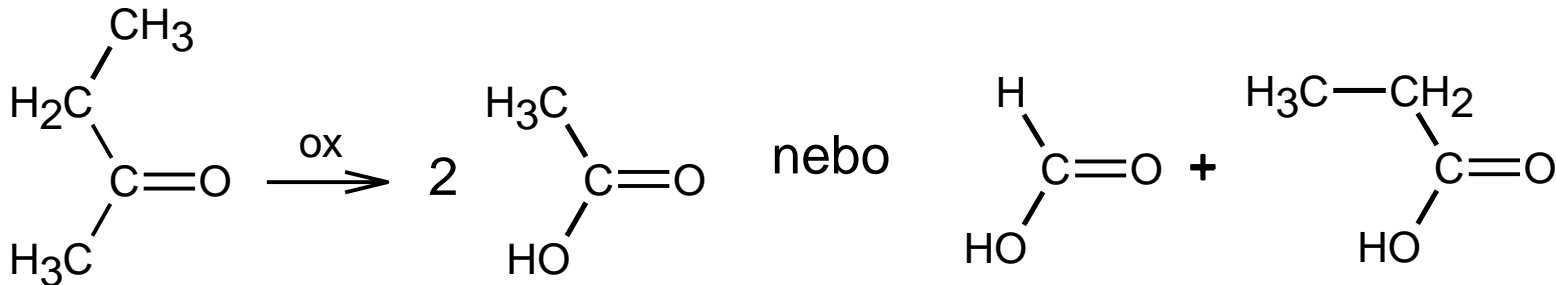
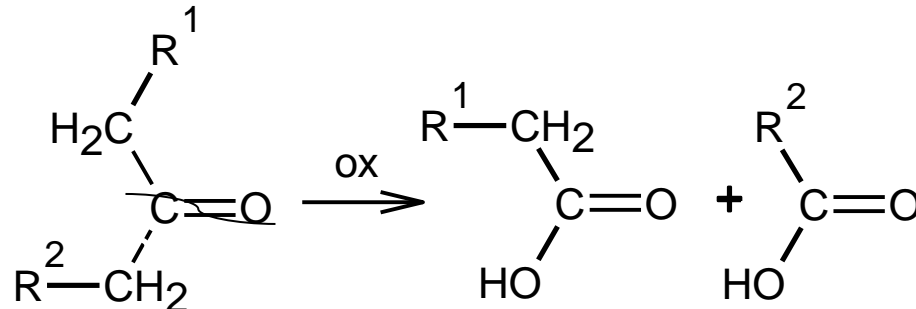
benzaldehyd → benzoová kyselina

Aldehydy a ketony - reaktivita

oxidace ketonů:

- **Obtížné**
- oxidace ketonů obvykle vede ke dvěma karboxylovým kyselinám; uhlíkatý skelet se štěpí v místě karbonylové skupiny. Při použití silných oxidačních činidel.
- Příklady:

obecně

butan-2 on → octová kyselina

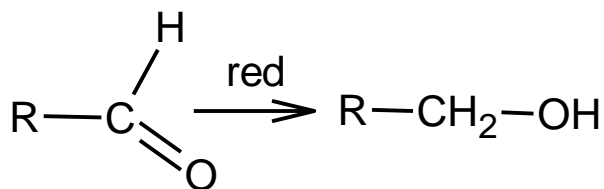
mravenčí a propionová kyselina

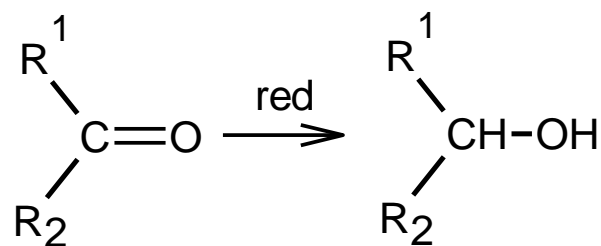
Aldehydy a ketony - reaktivita

redukce aldehydů a ketonů

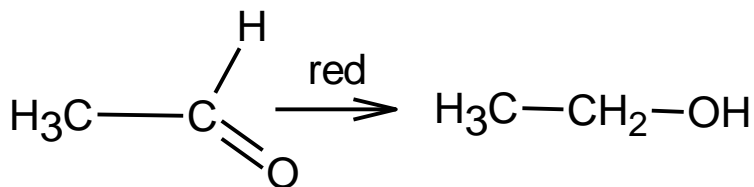
redukce aldehydů a ketonů poskytne primárně příslušné primární nebo sekundární alkoholy. Příklady:

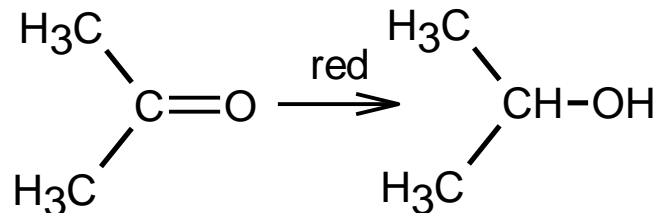
aldehyd → primární alkohol

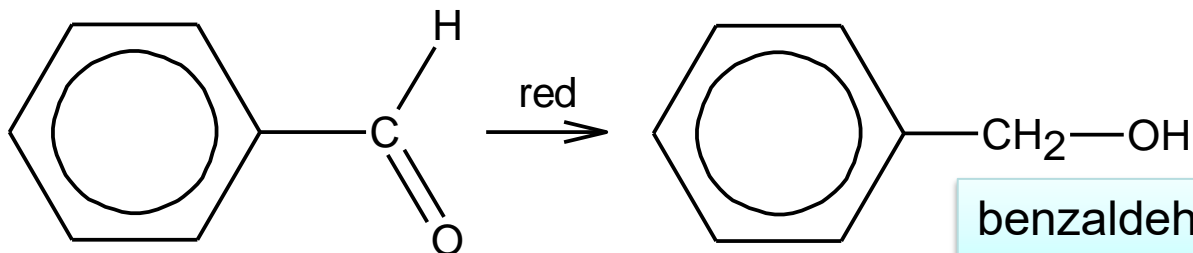
keton → sekundární alkohol

acetaldehyd → ethanol

aceton → propan-2-ol

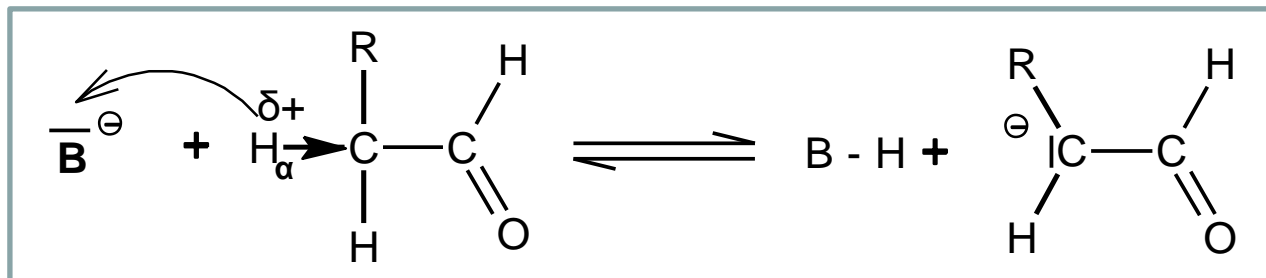
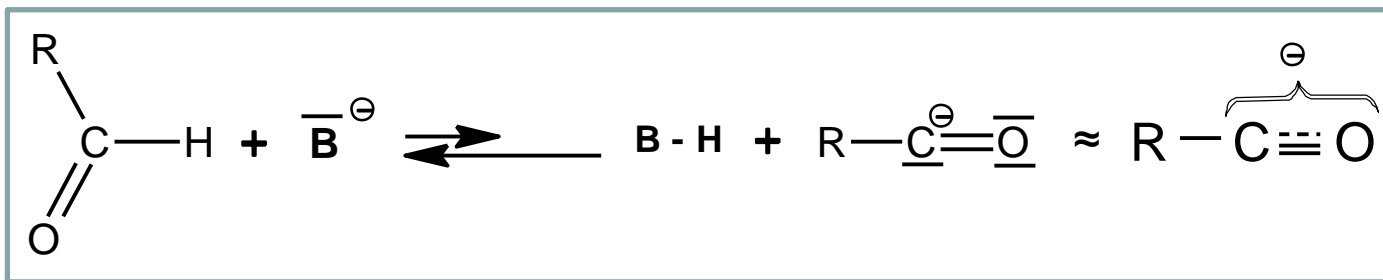

benzaldehyd → benzylalkohol

Aldehydy a ketony - reaktivita

Acidobazické reakce

Aldehydy a ketony jako kyseliny: vodík bezprostředně připojený na karbonylovou skupinu aldehydů není „kyselý“, nemůže být odštěpen jako proton, vznikl by velmi nestabilní anion. Jako proton však **mohou být odštěpeny atomy vodíku H_α** , a to jak u aldehydů tak u ketonů.

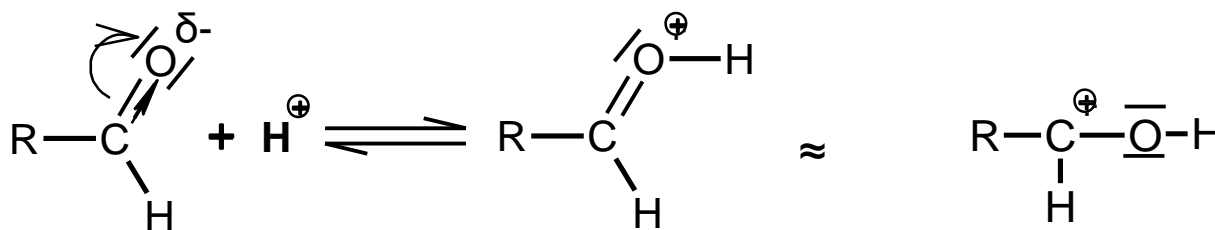

Snadnost odštěpení H_α jako protonu závisí na struktuře zbytku R. Vzniklý **karbanion je nestabilní a bude dále reagovat s vhodným reagentem.**

Aldehydy a ketony - reaktivita

Aldehydy a ketony jako báze

Místem možného **ataku iontu H^+ je karbonylový kyslík**. Vzniká karboxoniový ion, který je nestabilní a reakce dále pokračuje.

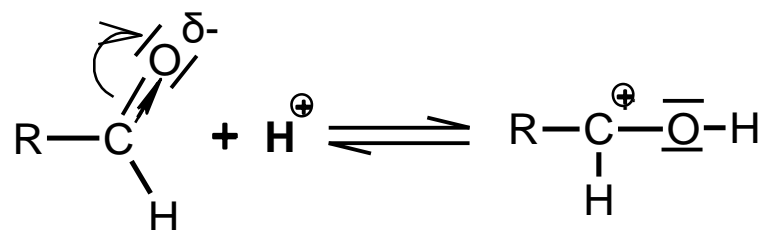

Aldehydy a ketony - reaktivita

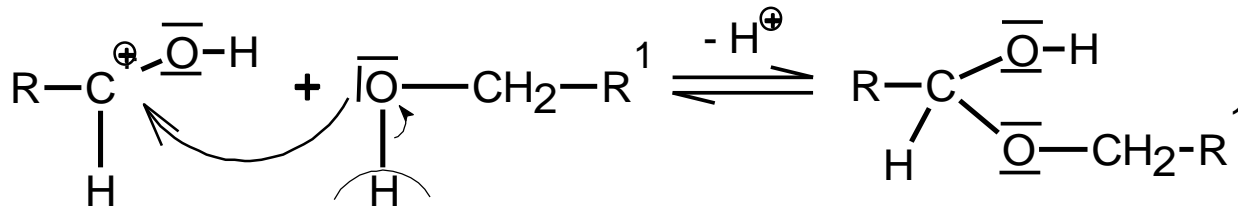
Nukleofilní adice na karbonylové skupině

tvorba poloacetalů: ve slabě kyselém prostředí

Pokud karbonylová i hydroxylová skupina jsou na jedné molekule, vznikají cyklické poloacetaly (jsou stálejší než necyklické – viz chemie sacharidů). Reakce je zahájena elektrofilním atakem karbonylového kyslíku (uplatní se bazicita karbonylu):

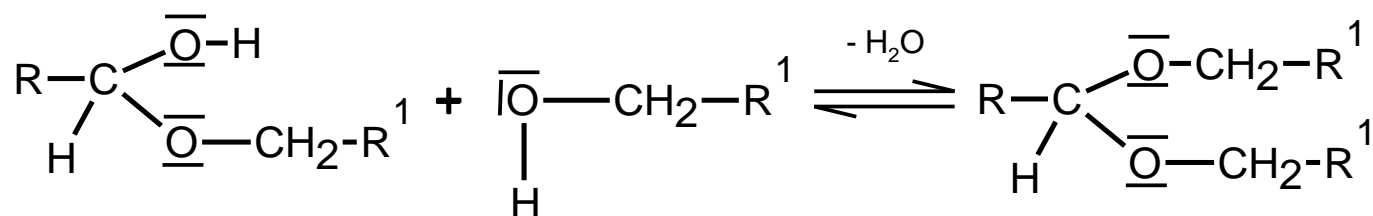

Reakce dále pokračuje nukleofilním atakem karbonylového uhlíku. Po zpětném odštěpení iontu $\text{H}^{\oplus}$ vzniká struktura poloacetalu. Nově vzniklá OH skupina (poloacetalový hydroxyl) pochází z karbonylového kyslíku, můstkový kyslík odpovídá hydroxyskupině alkoholu!

Aldehydy a ketony - reaktivita

Poloacetalny mohou dále reagovat: na poloacetalový hydroxyl se připojí další molekula alkoholu, vznikají **acetalny**, což lze souhrnně zapsat:

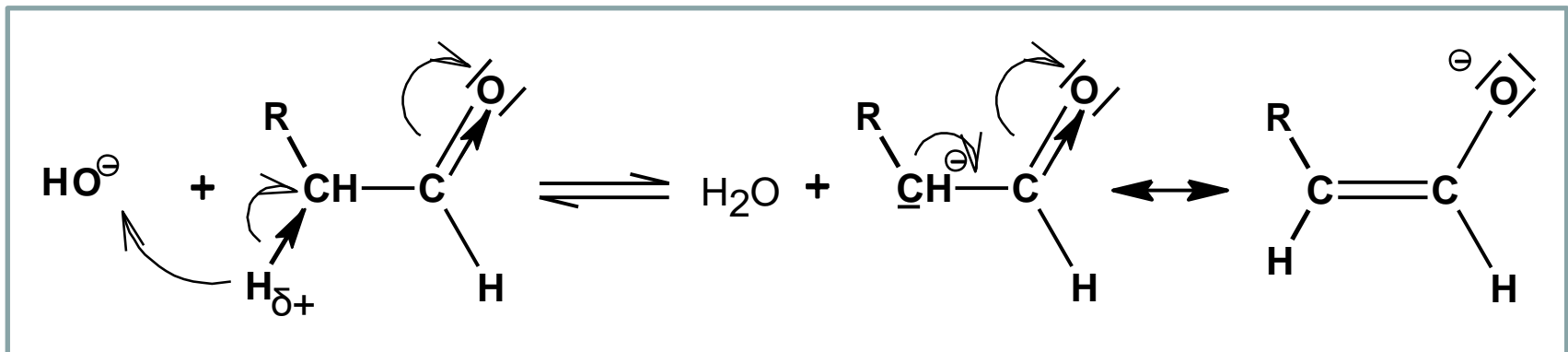

Všimněte si, že vznik poloacetalu není doprovázen uvolněním vody, zatímco **vznik acetalu** ano (je to kondenzace). Stejně jako aldehydy reagují i ketony.

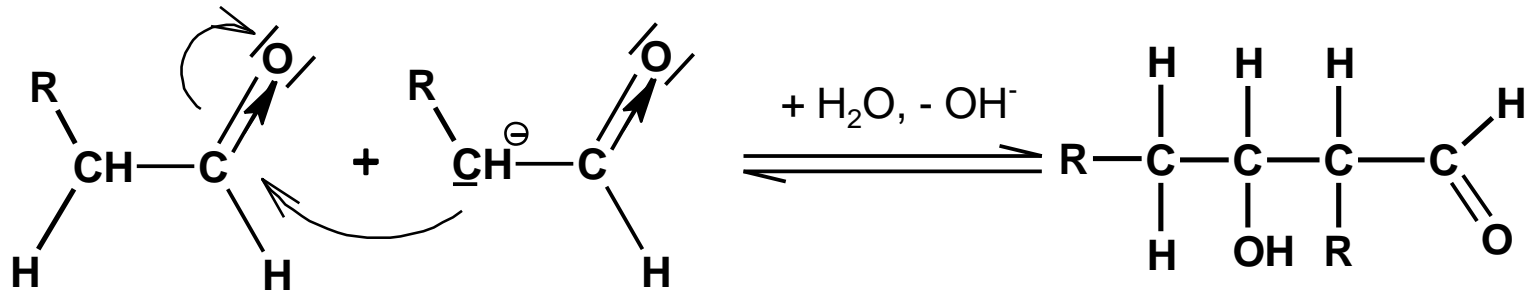
Aldehydy a ketony - reaktivita

aldolizace a aldolová kondenzace

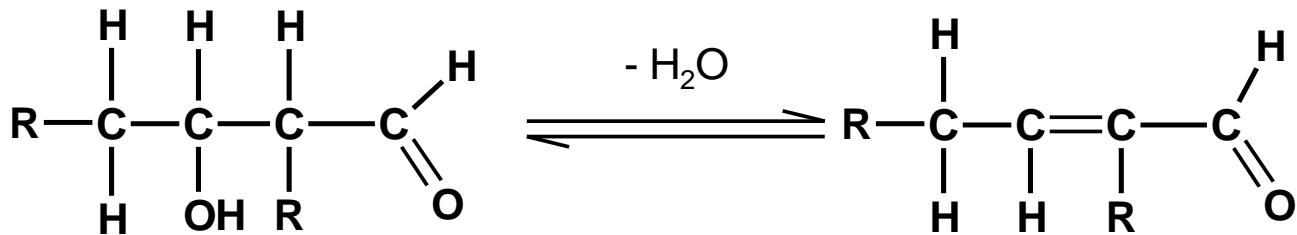
Aldehydy a ketony, které mají H_{α} , podléhají v alkalickém prostředí za nízkých teplot aldolizaci, za vyšších teplot aldolové kondenzaci. Při aldolizaci je H_{α} převzat bazí (působí jako katalyzátor), vzniklý aniont reaguje s jinou karbonylovou skupinou, vzniká **aldol** (od **al**dehyd a alkoh**ol**). Význam reakce spočívá v tom, že vzniká nová C-C vazba (spojí se C_{α} jedné molekuly s karbonylovým uhlíkem druhé), postupně mohou vznikat sloučeniny s delším řetězcem.

Aldehydy a ketony - reaktivita

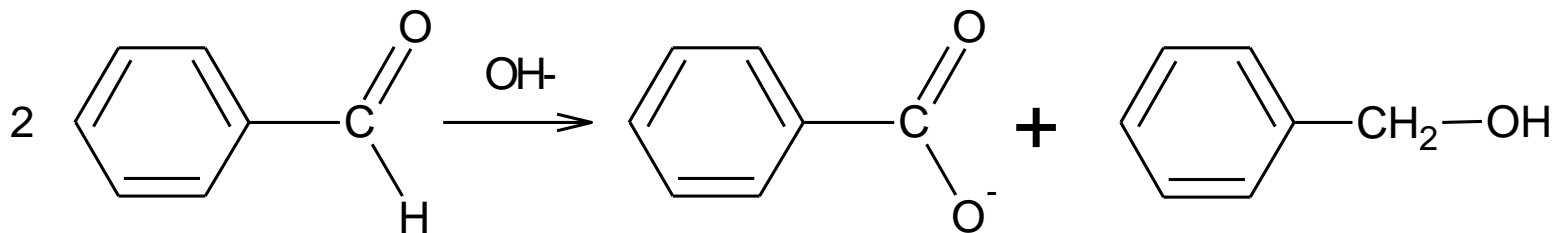
Při zvýšené teplotě podléhá primárně vzniklý aldol **dehydrataci**, vzniká α , β nenasycená struktura, hovoříme o **aldolové kondenzaci**.

Aldehydy a ketony - reaktivita

Cannizzarova reakce

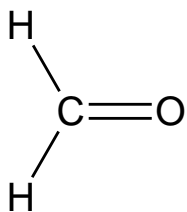
Pokud aldehydy nemají H_α , např. aromatické aldehydy, potom v roztoku alkalických hydroxidů disproportionují, což znamená, že se jedna molekula oxiduje a druhá redukuje.

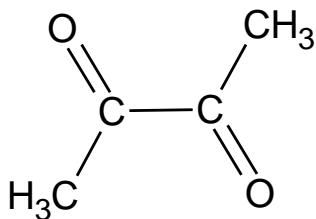

Význam a použití

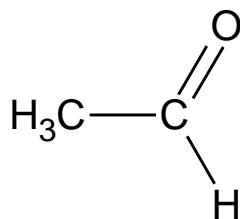
Formaldehyd (methanal): používán k výrobě fenoplastů, aminoplastů. Má desinfekční účinky. Užívá se k ukládání biologických preparátů.

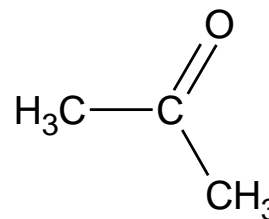
formaldehyd

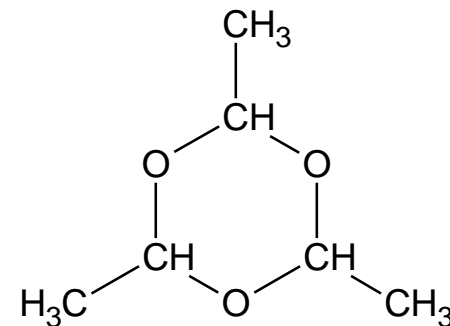
biacetyl

acetaldehyd

aceton

trimer acetaldehydu

Biacetyl (butan-2,3-dion): produkt fermentace. Často se vyskytuje v alkoholických nápojích. Má „máslové aroma“, přidává se do potravin zvláště do margarínů. Spolu s hexanolem se používá do repelentů, dokáže hmyzu blokovat senzorické buňky na CO₂.

U zaměstnanců ve výrobě způsobuje bronchitidy, nicméně v potravinářství se jeho použití považuje za bezpečné.

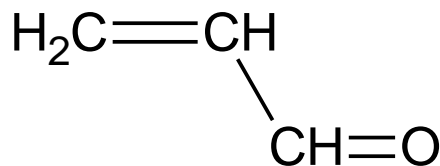
Acetaldehyd (ethanal): slouží k výrobě octové kyseliny a jejích derivátů. Snadno polymeruje. Trimer se používá k výrobě uspávacích prostředků, tetramer až hexamer se používá jako tzv. „tuhý líc“.

Aceton (propanon): bezbarvý, příjemně vonící, ale jedovatý. Použití jako rozpouštědlo, při výrobě léčiv (chloroformu, jodoformu).

Význam a použití

Akrolein (prop-2-enal): nejjednodušší nenasycený aldehyd. Akrolein se používá pro výrobu polyesterových pryskyřic, polyuretanu, propylenglykolu, kyseliny akrylové, akrylonitrilu a glycerolu. Má tendenci polymerizovat již při pokojové teplotě a zanechává gumovitý nažloutlý zbytek hnilobného zápachu.

Glycerol zahřátý na 280 °C se rozkládá za vzniku akroleinu – zápach připáleného tuku.

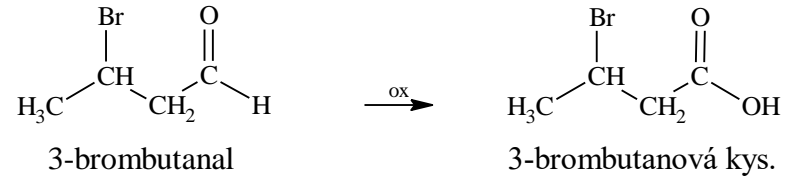

Ketolátky se objeví v moči a dechu při rychlém spalování tuků v játrech (aceton). Může k tomu dojít ve chvíli, kdy se tělu začne nedostávat glukózy. Často také u diabetiků při hyperglykémii – z dechu je cítit aceton.

Opakování

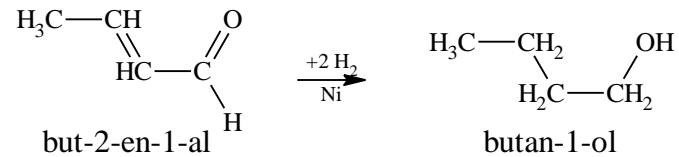
A) oxidace

3-brombutanal

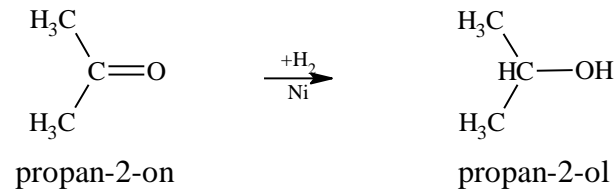

B) redukce

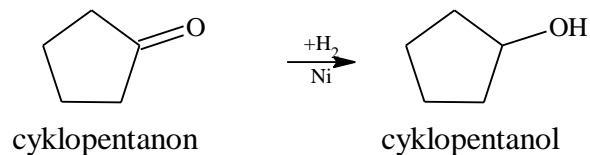
but-2-en-1-al + 2 moly vodíku

propan-2-on + 1 mol vodíku

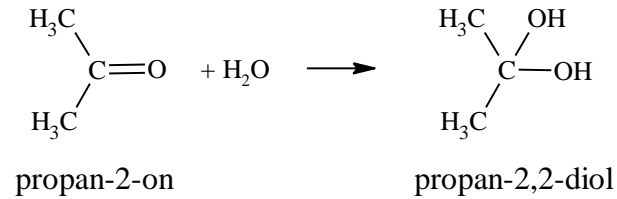

cyklopentanon + 1 mol vodíku

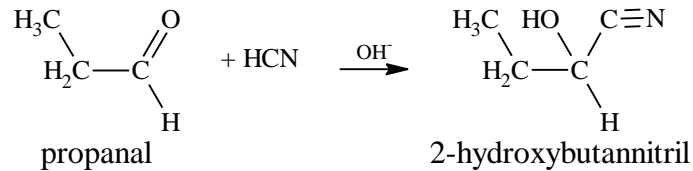

Opakování

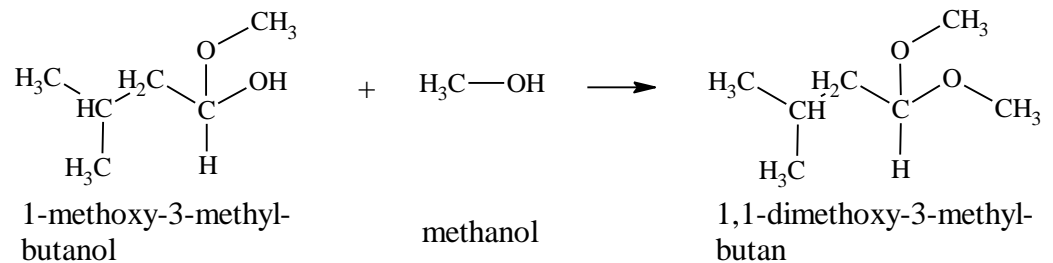
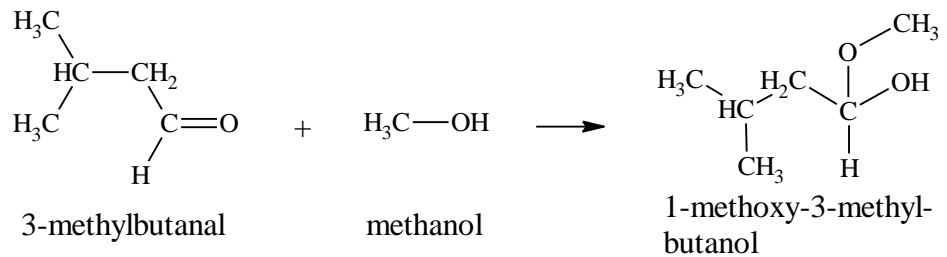
C) adice nukleofilní
propan-2-on + 1 mol vody

propanal + 1 mol kyanovodíku

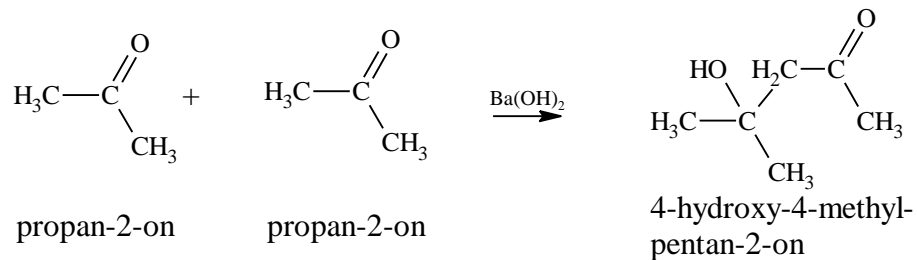
3-methylbutanal + methanol

Opakování

D) aldolizace

2 moly propan-2-onu v hydroxidu barnatém

propanal + propan-2-on v hydroxidu sodném

